

Professor of Pedagogy and Methodology of Initial Training of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov.

Circle of scientific interests: history of pedagogy in Ukraine and other countries.

MAKARENKO Lesya Leonidiva – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of

Information Systems and Technologies of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov.

Circle of scientific interests: history of pedagogy in Ukraine and other countries.

Дата надходження рукопису 21. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор О. М. Ткаченко

УДК 371.011.32

СЕМЕЗ Андрій Анатолійович –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0001-7173-7155
e-mail: seman1973@gmail.com

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ МОРАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Практика роботи школи знає багато випадків, коли використовувані вихователями засоби виховного впливу не забезпечують нормального виховання моральних цінностей деяких дітей. Здебільшого це буває тоді, коли вчителі та вихователі мають справу з дітьми, яких нерідко називають «важковиховуваними», «педагогічно занедбанними» чи «проблемними». Важливе місце вихованню цих дітей відводив у своїй педагогічній творчості В. О. Сухомлинський. До моральних відхилень педагог відносить дитячий егоїзм, недисциплінованість, жорстокість, хамство, невдячність, байдужість, підлість, лицемірство тощо. Всі ці якості Василь Олександрович розкриває через різні долі різних дітей. Однозначно не засуджуючи їх, педагог-гуманіст намагається делікатно проникнути у внутрішній світ кожної такої дитини, зрозуміти причини, що породили зло, знайти ключ до його виправлення. На думку вченого, «...кожна дитина – то неповторний світ думок, почуттів і вчинків, а кожна важка дитина – то до того ж таємний, недоступний світ, в якому багато непрохідних стежин, тернистих доріжок, кам'янистих прірв та великих крижаних брил, що погрожують кожну мить впасти на голову, затягнути у прірву важку дитину... Як вивести важку дитину на ясну дорогу життя? Головне – це вміння побачити ту брилу, яка нависла над головою дитини. Не допускати, щоб ця крижана брила обростала новими шарами. Вивести дитину – обережно і турботливо – на сонце, яке б зіграло її душу і розтопило ту крижану брилу, щоб розталий лід перетворився у благодатну вологу, що зросила

ґрунт, на якому вирости б не чортополох і дурман, а запашні троянди та тугий пшеничний колосок» [5, арк. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти морального виховання у творчості павлицького вченого розглядаються у наукових роботах А. С. Бика, Л. С. Бондар, М. А. Дмитрієва, А. І. Зязюна, С. Г. Карпенчук, В. К. Кіндрата, В. А. Киричок, Є. Г. Родчаніна, О. В. Сухомлинської, А. Я. Розенберга та інших. Проблеми «важковихованості», зокрема і у творчості В. О. Сухомлинського, розкрито Н. П. Дічек, В. М. Кушнір, О. Я. Савченко, Т. В. Філімоновою.

Метою статті є виокремлення підходів В.О.Сухомлинського щодо виявлення причин та наслідків моральних порушень молодших школярів, а також організації виховної роботи з вказаним контингентом дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хто ж такі важкі діти? Де головний корінь їхнього горя? Багаторічний досвід практичної виховної роботи привів В. О. Сухомлинського до переконання, що людське горе глибоко індивідуальне, неповторне, і тому дуже ризиковано давати загальну характеристику важких дітей. Але все ж таки є певні риси, які повторюються в усіх дітей з моральними вадами.

Василь Олександрович вважає, що кожна важка дитина по-своєму гостро і глибоко відчуває, що до неї ставляться несправедливо. В одних випадках – це справді несправедливість, а в інших – оточення, в якому дитина виховується, спотворює її уявлення про справедливість і несправедливість. Ґрунтом, що породжує важких дітей, на думку педагога, є байдуже

ставлення батьків та їх нерозумна любов, яка пробуджує егоїзм, протиставляє дитину колективу та суспільству. У більшості випадків важка дитина опиняється наодинці із собою, вона здебільшого позбавлена товаришування, дружби, перебуває у духовній самотності. Злам душі виникає там, де в людині, за переконанням В. О. Сухомлинського, «... підрубується найголовніший корінь, що живить повноту її духовного життя, щастя, життєрадісності – віра в людину, у людей, у добре начало в житті, у можливість і реальність ідеального» [5, арк. 8]. У найглибших проявах цей злам доходить до того, що світ, люди, уявляються дитині ворожою силою, яка готова її задавити, знищити, позбавити власного обличчя; вона бачить в людях тільки зло і не помічає хорошого, втрачає чутливість до добра.

Важка дитина – це дитя вад батьків, проблем сімейного життя, це, за висловом педагога, «квітка, що розцвітає в атмосфері безсердечності, неправди, обману, бездіяльності, презирства до людей, нехтування своїми обов'язками» [5, арк. 9].

До вад сімейного життя, які негативно впливають на моральний розвиток дитини, педагог відносить: розлучення батьків, прияцтво, побої та знущання над дитиною; крадіжки, що скоюють батьки; негативний «приклад» членів сім'ї, які сиділи у в'язниці; а також повторний шлюб батьків; суперечності між ними; погане ставлення до зведених дітей; вигнання з дому; хитання батьків у вихованні дітей від суворості та жорстокості до догоджання і ласки. Складність виховання дітей в таких умовах полягає в тому, що «зримим є джерело душевного надлому дитини в сімейному житті, проте не завжди є можливість підступитися до цього джерела; у той час, коли педагог намагається розтопити крижану брилу, що тягне дитину до прірви, холод сім'ї продовжує наморожувати все нові та нові нашарування» [5, арк. 9].

В. О. Сухомлинський, однак, не зупиняється лише на пошуках сімейних причин, умов, в яких діти стають важкими. Василь Олександрович звертає увагу і на ряд недоліків в організації шкільного життя дітей. Це і втеча з уроків, психологічна ізоляваність і дискомфорт у колективі, залишення на другий рік, несправедливість з боку вчителя, пошуки несомісних можливостей для самоутвердження, неправильно зрозуміле поняття лідерства у деяких дітей, педагогічне безкультур'я вчителів у справі виховання почуттів.

Багато вчителів вважає, що з так званим «важким» учнем можна працювати лише тоді, коли він виправиться, стане зовсім іншим.

Якщо ж виправити вихованця не вдається, єдиний вихід, на їх погляд, – позбавитися від такого школяра. Це, як вважає В. О. Сухомлинський, докорінно неправильна, шкідлива точка зору. Ті риси, завдяки яким дитина дістає репутацію важкої – це риси характеру, невід'ємні від особистості дитини.

У багатьох випадках, ставши важким уже в 1-2 класі, школяр так і залишається «важким» до 10 класу, закінчує школу, йде в життя і потім – часто на здивування всім педагогам – стає прекрасним працівником, чесною, працьовитою і дисциплінованою людиною. Це, на думку педагога, означає, що і важкому вихованцю не можна виходити за межі шкільних правил і вимог, але, щоб він утримався в цих рамках, вихователям необхідно прикласти стосовно нього набагато більше зусиль, ніж щодо інших школярів.

Немає ніякої стандартної характеристики, яка розкривала б риси особистості важкої дитини: скільки важких дітей, стільки і внутрішніх причин труднощів. Життя переконало Василя Олександровича в тому, що виховання важких дітей – найскладніша справа, яка вимагає виключної уваги, терплячості, майстерності, такту, душевної чуйності, теплоти. Кожна важка дитина – це неповторна доля, кожне горе – неповторне горе, тому від педагога вимагається виключного уміння бачити людську індивідуальність. В. О. Сухомлинський вважає неприпустимим шаблонний підхід до дітей, підхід до колективу як безликої маси, як до якоїсь сукупності гвинтиків, де зіпсовану ланку можна вилучити або просто замінити іншою. Щоб виховати важку дитину, насамперед, необхідно зрозуміти і відчутти її горе, пережити ту небезпеку, яка може завести дитину у прірву, а це можливо лише в атмосфері глибокої і повсякденної поваги до особистості. Яким би чуйним і вдумливим не був би вихователь, він не зуміє, за образним висловлюванням вченого, знайти ключ до серця важкої дитини, якщо не створено чуйного, небайдужого до добра і зла, до чужого горя і радості дитячого колективу. Душевна, сердечна чуйність колективу, за переконанням Василя Олександровича, – це дорогоцінна якість, моральна цінність, завдяки якій дитина прагне вирватись із тієї асоціальної атмосфери, що надломилася чи надломлює її душу, в здорову, людяну, життєрадісну атмосферу школи. «Моєю головною турботою у виховній роботі з важкими дітьми, – зазначає педагог, – завжди було те, щоб ці діти завжди відчували підтримку почуттям з боку колективу» [5, арк. 12].

Іноді вчитель чи вихователь свідомо

виставляє перед колективом вади дитини, що неприємно і болісно навіть для дорослої людини, не кажучи вже про дитину, в духовному житті якої з'являються сердечні рани та виразки, які майже неможливо вилікувати. За переконанням В. О. Сухомлинського, не слід виносити на загальний огляд, осуд: «... погану поведінку, причини якої – ненормальності в сім'ї дитини, особливо загострення стосунків між батьком і матір'ю; негожу поведінку або окремі вчинки, якщо причина їх криється в душевному надломі дитини, яка страждає від того, що у неї немає батька або батько нерідний; необачні, непродумані вчинки, які реально є протестом дитини проти грубощів, сваволі або помилок батьків чи вихователя; відставання дитини у навчанні в тому випадку, коли вона хоче, але не може впоратися із завданням; вчинки, пояснення яких вимагає розповіді про глибокі особисті стосунки дитини зі своїм другом» [3, с. 165–166]. Абсолютно неприпустимо вимагати від вихованця, щоб він розповідав про те, чого він ще не може по-справжньому зрозуміти як соціальне або моральне явище.

Виставляння перед очима колективу недоліків особистості – дуже складна справа, яка вимагає великого такту та високої педагогічної культури. Василь Олександрович вважає, що впливати через колектив треба тонко й непомітно, і – найголовніше – так, щоб дитина бачила саму себе, відповідно ставилася до себе. Не виставляти на поверхню її слабкості, оголювати їх перед колективом зі сподіванням на те, що тільки це примусить дитину критично оцінити власну поведінку, «схаменутися», пробудить у неї прагнення бути хорошою. Постійне повторювання: «Ти нероба, з тебе нічого путящого не вийде» у більшості випадків виявляється невдалим і часто призводить до протилежних результатів: дитина неначе навмисне скоює саме ті вчинки, проти яких бореться вихователь. Такий шлях впливу ніби оголює дитяче серце, вражає найхворобливіші, найчутливіші куточки дитячої душі – честолюбство, почуття власної гідності, людську гордість. Зрозуміло, що дитина починає захищатися, вдаючись до доступних їй дій, сперечається з учителем, вихователем, гнівається, озлоблюється, часто чинить наперекір власним бажанням і здоровому глузду.

Особливо активним, на думку Василя Олександровича, стає її захист тоді, коли найчутливіші куточки дитячого серця вчитель зачіпає навмисне, підкреслюючи таким чином слабкості дитини, згущуючи фарби навколо того чи іншого факту: «Дитині здається, що її горе приносить радість, задоволення вихователю, і вона озлоблюється, виставляючи

найнесподіваніші засоби захисту. Це може бути і грубість, і демонстративна неслухняність, і навмисне виставляння на показ своїх слабкостей, і, нарешті, прагнення замкнутися, увійти в себе, відвернутися від учителя» [6, арк. 2]. Останнє часто помилково розцінюється вчителем, як добра ознака: дитина, мовляв, переживає, до неї *дійшли* зауваження і критика. Насправді ж, це дуже небажане явище: дитина не довіряє вчителю, відчужується від нього, ігнорує його думку. Коли ж вчитель починає розуміти свої помилки, то виправити їх іноді стає пізно, бо у дитини виробилась нечутливість до доброти, імунітет проти слів учителя.

Нечутливість до доброти, особливо до доброти педагога, і доброзичливості – чи не найбільша складність у вихованні важких дітей. Почуття ворожості до оточуючих переходить у розлюченість, у прагнення зробити щось зле, чимось уразити, зачепити за живе того, хто, на думку такої дитини, лише прагне здаватися хорошим, а, насправді ж, він поганий. В. О. Сухомлинський вважає, що коли до дитини життя повернулося з непривабливого боку, відкрило перед нею щось мерзотне, вбило чи приголомшило віру в хороше і в дитячій свідомості склалося переконання, що всі люди погані і вірити їм не можна, то вона хворобливо, з недовірою, із саркастичною посмішкою сприймає слова педагога про хороше, про ідеальне. Дитина внутрішньо переконана, що слова педагога неправдиві, що цими словами її намагаються не тільки обманути, але й приспати її пильність, ввести в оману. Ніколи не досягне успіху вчитель, якщо він, не знайшовши індивідуального шляху до серця даної дитини, прагнучим вплинути на її душу загальними словами про добро і справедливість. Якщо у класі є три-чотири учні, які не вірять у слова вчителя про добре чи погане і – що найстрашніше – обурюються його словами, то це велике горе для вчителя.

Василь Олександрович вважає, що культура і мистецтво виховного впливу на особистість полягає у тому, щоб звертатися до вихованця, характеризувати його, говорити з ним, не називаючи його прізвища, не характеризуючи його вчинків, не виносячи на суд колективу його поведінку. Виховна суть таких бесід – у тому, щоб викликати у вихованця бажання бути хорошою, справжньою людиною.

Моральне падіння людини починається з маленької зернини зла, яку необачно зронили в дитячу душу, не помітивши, як з цієї зернини виростає велике зло: «Чутливість, чуйність, сердечність, душевність, лагідність, здатність брати близько до серця чужі болі і тривоги,

готовність боротися проти зла за торжество добра – це і є сама суть того, що ми вкладаємо в наш ідеал – людина людині друг» [1, арк. 4].

За В. О. Сухомлинським, не можна бути терпимим й байдужим до найменших проявів дитячої жорстокості, бо це злочинність майбутнього дорослого. Дитину виховує кожен її крок, все, що вона бачить і чує: «То ж не може сумління педагога не повстати проти тих, здавалося б, не занадто вже й серйозних речей, про які, на жаль, можна майже щодня дізнаватися – як не з газет і журналів, то з екранів телевізорів: там, дивись, на очах у дітей стріляють собак, там на багатолюдній міській площі металевими тенетами ловлять голубів, сотнями набиваючи мішки й автомобілі їх кривавим місивом... Це злочин, бо це – розтління дітей. Душі дитячі, сприймаючи ці злочинні дії дорослих, переживають потрясіння, яке залишає слід на все життя» [1, арк. 5]. Чутливе за своєю природою до всього живого й суцього дитяче серце, стаючи свідком такого варварства, одержує серйозну духовну рану, яка згодом може загойтись, але на все життя залишає товстий рубець. І як важливо, щоб поменше було таких рубців, щоб людина не ставала морально товстошкірою.

Саме від того, ЯК виховується людина в роки дитинства, і залежить, ЯКОЮ вона стане – доброю, благородною, непримиримою до зла чи жорстокою і безсердечною. Великими буквами біля входу до храму, що зветься високим іменем Школа, Василь Олександрович рекомендує написати: «Будьте обережні з дитячим серцем!» [1, арк. 6]. Школа має бути храмом гуманності і високої моральної, емоційної культури. Зі стін школи, з уроку дитина може вийти радісною чи засмученою, схвильованою чи заспокоєною, стривоженою чи збентеженою, *але не озлобленою*. Там, де сіють зернятка зла і озлобленості, виростають паростки жорстокості, а пізніше і злочинності.

Окрім зазначених порушень у моральній сфері, В. О. Сухомлинський вказує і на мерзотні й огидні риси у поведінці дитини, які необхідно викоринювати. Ось що, зокрема, педагог вважав мерзотним та огидним: наодинці із собою робити не так, як ти робиш на очах у людей; лінуватися, бути ледарем, неробю, дармоїдом; видавати за доблесть і заслугу те, що є твоїм обов'язком; вимагати від батьків те, чого ти не заслужив працюючи; бути жадібним, корисливим, негостинним; гребувати простою працею своїх батьків; глумитися зі старості; лицемірити, говорити не те, що думаєш і відчуваєш; запобігати перед тим, хто сильніший від тебе; давати пусті обіцянки, не додержувати слова; нашіптувати,

доносити на товариша; бути легкодушним, уникати відповідальності за свій вчинок; байдуже проходити повз людську біду, горе, відчай, посилаючись на свою слабкість; використовувати свою силу, фізичну перевагу на зло; мовчати, коли треба говорити, й говорити, коли треба мовчати; відступати перед небезпекою, щоб зберегти спокій, благополуччя; добиватися для себе полегшення за рахунок товариша; кривдити дівчину, жінку; не слухати батьків, обманювати їх; базікати; глузувати з калік; не любити й кривдити тварин [див.: 7, с. 325].

В. О. Сухомлинський добивався того, щоб мерзенне й огидне, постаючи перед очима, розумом і серцем дитини в усій своїй нищості, пробуджувало з малих років презирство і гнів. Педагог вказує і шлях, яким треба йти, аби запобігти моральним порушенням: «Від почуття огиди – до сорому, від сорому – до мужньої стійкості, непохитності, невіддатливості, стійкості проти будь-яких спонукань, поштовхів («дружків», «вулиці») до правопорушення, злочину» [7, с. 326].

Вирішальною передумовою успішного виховання найважчих школярів Василь Олександрович вважає правильний індивідуальний підхід, уміння знайти шлях до дитячого серця, оскільки всі недисципліновані учні – це діти з яскраво вираженою особистістю, які не можуть не заявляти постійно чим-небудь про себе. А коли вони дають знати про себе тільки поганим, то це тому, що нічим іншим проявити себе не можуть. [див.: 2, арк. 1-8].

Подальший розвиток і закріплення хороших, позитивних рис – уміння жити і трудитися в колективі, правдивість, чесність, працьовитість – можливі лише за умови, коли кропітка виховна робота буде тривати в напрямі розвитку і усвідомлення самою дитиною своєї моральної гідності, постійного пробудження прагнення до хороших, благородних вчинків. Досить залишити вихованця хоча б на місяць наодинці із собою – і він знову стане недисциплінованим, норовистим, лінивим: для прищеплення негативних рис непотрібно ніяких зусиль, досить лише одного – байдужості до долі дитини.

Тому у пізнанні світу людських моральних цінностей В. О. Сухомлинський вважає надзвичайно важливим, щоб у роки дитинства людина переживала гостре почуття провини за свій необережний, непродуманий вчинок, розкаювалася, всіма силами своєї совісті засуджувала власну помилку, необачність, необережність, поспішність. Завдання вихователя полягає в тому, щоб навчити маленьку людину бачити наслідки

кожного свого вчинку, а щоб бачити – треба думати: «Виховуючи, ми вчимо людину міркувати про те, *що* навколо мене і в мені, уявно ставити себе на місце іншого» [7, с. 199].

Для Василя Олександровича важливим є не тільки перевиховування моральних вад, що вже виробилися у дітей, але їх передбачення та попередження. Він пише: «Так само, як лікар ретельно досліджує організм хворого, шукає і знаходить джерела хвороби, щоб розпочати лікування, так і педагог повинен вдумливо, уважно, терпляче досліджувати, вивчати розумовий, емоційний, моральний розвиток дитини, шукати і знаходити причину, через яку дитина стала важкою, застосувати такі заходи виховного впливу, які б враховували труднощі, особливості індивідуального світу людини.

Хіба можна уявити справжнього лікаря-гуманіста, який сказав би хворому: ваша недуга невиліковна, ваша справа безнадійна... Такому лікареві жодного дня не можна залишатися у лікарні! А скільки є серед нас, педагогів, людей, які кожного дня дають відчуття дитині, що вона безнадійна, а часом і прямо говорять про це?» [4, с. 514]. Правильно організований процес виховання – це безперервний, постійний вплив педагога на духовний світ вихованця. Якщо звернутися до образного порівняння, то шлях до серця дитини пролягає не через чисту, рівну стежку, на якій дбайлива рука педагога тільки те й зробить, що викорінює бур'яни-вади, а через тучне родюче поле, на якому розвиваються паростки моральних достоїнств. Вихователь, у поглядах В. О. Сухомлинського, повинен бути дбайливим орачем і сіячем, який підтримує слабенькі корені, паростки, пестить листя, що тягнеться до сонця. Вади викорінюються самі по собі, проходять непомітно для дитини, і знищення їх не супроводжується хворобливими явищами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, виховання та перевиховання важких та морально запущених дітей вимагають від вихователя використання різноманітних засобів виховного впливу для забезпечення нормального виховання таких дітей. Правильний вплив педагога на вихованця полягає в тому, щоб у дитині постійно переважало хороше. Це хороше потрібно створювати, пестити, плекати, вирощувати, розвивати не епізодично, а протягом усіх років дитинства, підліткового віку та юності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Азбука моральної культури // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд Сухомлинського (Ф. 5097). – Опис 1. – Спр.538. –

10 арк.

2. Сухомлинський В.О. В ребенке должно преобладать хорошее // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд Сухомлинського (Ф. 5097). – Опис 1. – Спр.745. – 8 арк.

3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т. 1. – К., «Радянська школа», 1976. – С. 55–206.

4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т. 4. – К., «Радянська школа», 1977. – С. 393–626.

5. Сухомлинський В. О. Трудные дети // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд Сухомлинського (Ф. 5097). – Опис 1. – Спр.122. – 239 арк.

6. Сухомлинський В. О. Уважение личности ребенка // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд Сухомлинського (Ф. 5097). – Опис 1. – Спр. 448. – 10 арк.

7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т. 2. – К., «Радянська школа», 1976. – С.149–416.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi, V. O. *Azбуka moralnoy kultury*. [The alphabet of moral culture]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. (F. 5097). Opy 1. Spr. 538.

2. Sukhomlynskyi, V. O. *V rebenke dolzhno preobladat horoshee*. [The child should be dominated by a good]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. (F. 5097). Opy 1. Spr. 745.

3. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti*. [Problems of upbringing of a fully developed personality]. Kyiv.

4. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Rozmova z molodym dyrektorom*. [Talking with a young director]. Kyiv.

5. Sukhomlynskyi, V. O. *Trudnye deti*. [Difficult children]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. (F. 5097). Opy 1. Spr.122.

6. Sukhomlynskyi, V. O. *Uvazhenie lichnosti rebenka*. [Respect for the child's personality]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. (F. 5097). Opy 1. Spr 448.

7. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu*. [How to raise a real person]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СЕМЕЗ Андрій Анатолійович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми соціально-професійної адаптації вчителя, соціального педагога, соціального працівника; педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SEMEZ Andrii Anatoliiovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Work, Social Pedagogy and Psychology of the Volodymyr Vynnychenko Central

Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of social-professional adaptation of a teacher, a social pedagogue, a social worker; pedagogical heritage of V.O.Sukhomlynskyi.

Дата надходження рукопису 21. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор В. В. Радул

УДК 373.5.015..62] Сухомлинський

ЧИСТЯКОВА Людмила Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9076-2484>
e-mail: LChist@ukr.net

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЇ ВИХОВНИХ ВПЛИВІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У нових соціально-економічних умовах, коли стрімко зростає роль самостійності людини, її творчого потенціалу, гуманізація відносин та поєднання різних виховних впливів на учнів, стає основним напрямом перебудови виховання на якісно новій основі. Для вихованців це означає використання простору вибору діяльності і засобів організації свого життя в педагогічно доцільних умовах і відчуття своєї цінності, вияв інтересу до різних сфер життєдіяльності.

Проблемі взаємозалежності й взаємообумовленості праці та інших виховних впливів присвячено численні педагогічні праці видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Теоретично досліджуючи проблему трудового виховання й практично втілюючи в шкільне життя шляхи її розв'язання у Павлівській школі, він наголошував на створенні оптимальних умов для формування в учнів бажання працювати, і при цьому виконувати завдання творчо.

Саме в праці формується особистість, відбувається становлення і розвиток її світоглядних переконань, розвиваються інтелектуальна, соціальна та духовна сфери людини. «Праця, в якій людина досягає досконалості, утверджує особистість, стає могутнім джерелом виховання. Відчуваючи себе творцем, людина намагається стати кращою, ніж вона є. Складно переоцінити значення того, що вже в роки дитинства, на порозі отрочества людина усвідомлює свої творчі сили і здібності. У цьому усвідомленні – сама сутність формування особистості», –

зазначає педагог [4, с. 216].

Пріоритетами сучасної освіти є особистісна орієнтація, формування національних та загальнолюдських цінностей, створення умов для формування життєвих компетентностей. На це спрямована ось уже другий рік поспіль впроваджувана в освітній процес нова програма з «Трудового навчання. 5-9 клас» [3], яка орієнтована на формування в учнів сталих ключових та предметних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу та соціалізації у суспільстві. Саме питанням гармонійного розвитку й виховання особистості, зокрема трудового виховання й навчання, присвячені численні праці В. О. Сухомлинського, які мають практичну значущість та можуть стати джерелом ідей практичного впровадження трудової діяльності. Тож їхнє осмислення є актуальним для педагогічної науки й визначає мету цієї студії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського досліджується впродовж тривалого часу вченими як в Україні, так і поза її межами. Творчу систему видатного педагога, всебічний аналіз різних аспектів теоретичного та практичного доробку великого педагога розкрили в наукових дослідженнях: М. Я. Антонєць, І. Д. Бех, А. С. Бик, А. М. Богуш, Г. Л. Бондаренко, Н. М. Горбатюк, І. Л. Зязюн, Т. Д. Кочубей, В. О. Кравцов, В. Г. Кремінь, В. Г. Кузь, В. Н. Ликов, С. Г. Мельничук, І. П. Наливайко, Л. П. Пархета, О. І. Пометун, О. С. Радул, М. Д. Ярмаченко та багато інших вчених.